

ondersteuning raamleerplan DKO

INLEIDING

Ondersteuning

Op vele manieren krijgen academies op dit moment meer verantwoordelijkheid. En dat is een uitdaging want de afgelopen 25 jaren was de bewegingsruimte een stuk kleiner. Nu wordt het beleidsvoerend vermogen van de academies wel uitgedaagd. Ook het raamleerplan surft mee op deze golf. Vakgroepen zullen zelf kunnen bepalen wat wanneer en hoe aan bod kan komen.

Deze handleiding wil academies ondersteunen om professioneel om te gaan met deze ruimte. Dit document gaat in op o.a. volgende vragen: Hoe werken we met het nieuwe leerplan? Hoe borgen we de kwaliteit? Hoe voeren we intentiegesprekken? Hoe onderzoeken we of alle artistieke competenties in onze opleidingen aan bod komen? En hoe groeien we op onze academie verder naar een professionele cultuur?

Het is niet de bedoeling dat een academie alle thema's, die in deze handleiding worden beschreven, oppakt. Kies die thema's die een volgende stap zijn in jullie ontwikkeling.

(R)OK en decreet

Dit raamleerplan en ondersteunende documenten zijn mede ontstaan vanuit het Referentiekader voor Onderwijskwaliteit van de Vlaamse onderwijsinspectie. Dit kwaliteitskader benadrukt de beleidskracht van de Vlaamse scholen en de professionele schoolteams. Het kader biedt houvast én respecteert de autonomie van iedere school. Het stimuleert scholen om een eigen (kwaliteits)beleid te maken en een eigen weg uit te tekenen. Het ondersteunt de dialoog tussen de verschillende onderwijspartners: een cruciaal element om tot ontwikkeling te komen.

We verwijzen ook naar de krachtlijnen van het decreet Deeltijds Kunstonderwijs. Ook hier is sprake van een sterkere oriëntatie op het lokale niveau, meer vrijheid voor de academies, ruimte voor differentiatie en geactualiseerde einddoelen.

Professionele cultuur

Dit raamleerplan gedijt het best in een academie die gericht inzet op een professionele cultuur. Academies maken dan werk van een gedeelde richting. En conform die richting werken ze aan een professionele cultuur waarin:

- leraren verwachtingen met elkaar delen over gewenst professioneel gedrag;
- iedereen de ruimte neemt om zijn kwaliteiten in te zetten om de gedeelde richting waar te maken;
- leraren de verantwoordelijkheid nemen voor de kwaliteit die ze leveren;
- het leer- en werkklimaat plezierig en opbouwend kritisch is;
- leidinggevenden ervoor zorgen dat professionals optimaal kunnen functioneren.

Leerplan in twee delen

Dit raamleerplan bestaat uit twee delen:

1. een *vast raamleerplan* waarin 5 rollen, 20 artistieke competenties en 101 leerdoelen beschrijven wat een academie nastreeft. Dit raamleerplan geeft een beeld van de minimale kwaliteitsverwachtingen voor een academie.
2. een *academieluik* waarin academies eigen accenten zichtbaar maken. Dit sjabloon daagt het beleidsvoerend vermogen van de academie uit. Het nodigt uit om samen accenten te leggen, dingen toe te voegen én/ of thema's specifiek te maken.

Documenten

Met volgende zes concepten ondersteunen we academies die deze leerplannen gebruiken:

1. het *raamleerplan*;
2. dit ondersteunend document;
3. het document *academieluik*;
4. een bundel *inspiratiekaarten visie leerplan* die de visie achter het leerplan op een bondige en aantrekkelijke manier toelicht;
5. *artistieke landkaarten* die de artistieke competenties en leerdoelen van het leerplan op een visueel aantrekkelijke manier voorstellen;
6. het platform *raamleerplandko.be* waarop voorbeelden gedeeld worden en de laatste versies van alle documenten te raadplegen zijn.

VISIE ACHTER HET LEERPLAN VERKENNEN

Achter dit leerplan schuilt een fundamenteel nieuwe en ruime kijk op leerplannen. Deze raamleerplannen zijn open, balanceren tussen richting en ruimte, dagen uit om in te zetten op maatwerk en vragen aan academies en vakgroepen om eigen accenten te leggen. Academies zullen tijd moeten maken om leraren vertrouwd te laten geraken met deze nieuwe mindset.

SUGGESTIES

- Leg een *inspiratiekaart visie leerplan* op de tafel als aanleiding voor een gesprek over de visie achter dit leerplan.
- Ontdek en benoem welke voordelen het nieuwe leerplan voor de academie/ de leraar heeft. Leraren komen pas in actie als ze een afdoend antwoord hebben gekregen op de waarom-vraag.
- Hou er rekening mee dat een deel van het lerarenkorps moeite zal hebben met de mindset van dit leerplan. Accepteer dat en weet dat de meeste leraren vanuit een voortschrijdend inzicht zeker wel zullen opschuiven.

DOELGERICHT WERKEN

Kunstonderwijs is onderwijs en daarom is een doelgerichte aanpak noodzakelijk. Kunstonderwijs werkt daarbij niet met strak geformuleerde doelen die voor elke lerende gelden. Doelgerichtheid heeft hier een andere toon: doelen worden open geformuleerd met ruimte voor eigen invulling door de leraar.

Dit leerplan is de schakel tussen de overheid en de academie. Het leerplan ordent en concretiseert de verwachtingen en doelen van de overheid. Daarna maken academies, lerarenteams en leraren deze competenties/ doelen verder werkbaar tot op de klasvloer:

- de overheid bepaalt het studieprofiel kunstonderwijs;
 - leerplanmakers vertalen het studieprofiel naar 20 artistieke competenties en 101 leerdoelen;
 - academies voegen leerdoelen toe die gekoppeld zijn aan de eigen visie;
 - leraren vertalen de leerdoelen naar de eigen klaspraktijk. Dat worden dan concrete lesdoelen.

Dit leerplan nodigt academies uit om – in team - de eigen doelgerichtheid te onderzoeken en te concretiseren.

De directeur en de betrokken leerkrachten bewaken het studierendement van de leerling doorheen de verschillende leerjaren van de opleiding en nemen daartoe de nodige maatregelen inzake leerlingenbegeleiding. Het team kan nog steeds oordelen dat een leerling een leerjaar moet overzitten. Bijvoorbeeld wanneer een leerling te weinig leerwinst boekt, ondanks extra leerlingbegeleiding.

SUGGESTIES

- Ontdek het rijke palet leerdoelen in het leerplan.
- Oefen om leerdoelen te concretiseren in lesdoelen. Doe dit soort denkoefeningen ook met collega's.
- Voeg eigen doelen toe aan het leerplan.
- Onderzoek of de 20 artistieke competenties globaal voldoende aan bod komen in de academie.
- Formuleer leerdoelen kort, krachtig en actief. Leer van goede voorbeelden in het raamleerplan.
- Kies voor uitdagende én tegelijk haalbare doelen (uit Referentiekader voor Onderwijskwaliteit).

INTENTIEGESPREEKEN VOEREN

In een intentiegesprek onderzoeken leraar en leerling waar ze gedurende een semester of jaar willen op inzetten.

Drie perspectieven komen samen:

- de wensen, dromen van de leerling;
- de verwachtingen en doelen die de leraar voor deze leerling belangrijk vindt;
- de competenties die de academie en/ of de overheid naar voor schuiven.

SUGGESTIES

- Maak met een intentiegesprek leerlingen mede-eigenaar van het leertraject.
- Laat onverwachte antwoorden en kansen toe: ze kunnen verrassende wendingen aan je lespraktijk geven.
- Daag leerlingen uit via gerichte vragen: vraag door en vat samen.
- Noteer leerdoelen/ competenties waaraan je samen wil werken.
- Bied leerlingen die moeilijker kunnen verwoorden alternatieven aan: beelden, de landkaARTen, kaARTjes of een lijst met mogelijke trajecten waaruit ze kunnen kiezen.
- Leg je eigen accenten voldoende in de weegschaal. Communiceer als leraar helder wat je belangrijk vindt om te realiseren. Maak duidelijk wat voor jou de volgende stap is in de ontwikkeling van de leerling.
- Hou voldoende rekening met hetgeen de leerling binnenbrengt.
- Doe effectief iets met de resultaten van een intentiegesprek. Zorg ervoor dat dit een participatiemoment met invloed is.
- Pas je taalgebruik aan aan je doelpubliek.
- Kom regelmatig terug op de gemaakte afspraken.
- Vat kort samen wat de kernpunten van een intentiegesprek zijn.

PLANMATIG WERKEN

Plannen ontstaan vanuit intentiegesprekken die je met je leerlingen voert. Een leraar tekent daarna de ruwe krijtlijnen van het jaar uit: hij doet dat met voldoende houvast én ruimte voor onverwachte wendingen. Zonder plan zijn we geen onderwijs, zonder (speel)ruimte geen kunstonderwijs.

Het intentiegesprek en jaar- of semesterplan vormen ook de basis voor de evaluatie.

SUGGESTIES

- Bespreek je plannen met je leerlingen tijdens een intentiegesprek.
- Koppel een plan aan het leerplan: copy/paste de competenties/leerdoelen van je leerplan naar een jaarplan.
- Laat ook voldoende ruimte voor wat er in het hier-en-nu gebeurt. Stuur je planning bij wanneer dat nodig is.
- Maak van je plan een echt werkinstrument.
- Bekijk de planning die je maakte als een flexibel instrument. Als je het te rigide volgt, heb je misschien te weinig aandacht voor de noden die een leerling op dat moment heeft.
- Wees ambitieus. Je hebt een inspanningsverplichting om al je leerlingen naar een volgend niveau te begeleiden.
- Doseer: op die manier zorg je ervoor dat thema's voldoende diepgang krijgen.

LEERPLAN CONCRETISEREN

Het raamleerplan bestaat uit twee delen: een *raamleerplan* en een *academieluik* dat door academies zelf vorm gegeven wordt.

Het raamleerplan is het vaste deel dat moet gerealiseerd worden: de 5 rollen, 20 artistieke competenties en 101 leerdoelen geven aan welke gemeenschappelijke engagementen academies, die voor dit leerplan kiezen, opnemen ten opzichte van de overheid.

Via sjablonen (academieluik) kunnen academies het vaste raamleerplan verder concretiseren. In de sjablonen kunnen academies, vakgroepen en leraren eigen accenten leggen. Een academie kan verschillende sjablonen gebruiken: op het niveau van de academie en op het niveau van de vakgroep. Deze toevoegingen zijn niet vrijblijvend. Wat je schrijft, is bindend. Daarom is het van belang om zorgvuldig elementen toe te voegen.

De eigen inkleuring daagt academies ook uit tot dialoog en afstemming. Wat vinden we belangrijk? Waar willen we samen aan werken? Welke uitdagingen wil ons team oppakken?

Het academieluik biedt ook kansen om met verschillende academies samen te werken. Zeker voor kleinere opleidingen (bijv. musical) is dat haalbaar en wenselijk.

SUGGESTIES

- Ga samen met je team in dialoog over de accenten die je wil leggen. Zo voelen alle betrokkenen zich eigenaar van het leerplan.
- Kleur het leerplan in vanuit de ambities van de eigen visie. Het leerplan is een uitstekend werkinstrument om de visie levend en concreet te maken.
- Formuleer ook ideeën om de lijst met kansen i.v.m. de aanpak te verrijken.
- Formuleer ook toevoegingen die uitdagingen zijn voor je team.

VAKTECHNISCHE COMPETENTIES CONCRETISEREN

De vaktechnische competenties zijn het gebied in het leerplan waarin domeinen, instrumenten en vakken van elkaar verschillen. Piano heeft een ander vaktechnisch palet dan cello of woord. Het is van belang om die specifieke eigenheid in het leerplan een plek te geven.

Dit leerplan vertrekt vanuit een ontwikkelingsgerichte insteek. We schrijven daarom niet bij voorbaat voor wat leerlingen na 2, 4 of 6 jaren moeten kunnen. Dit leerplan vraagt om globaler naar de technieken van een domein te kijken. De format *tien technieken* beschrijft bijvoorbeeld compact de technieken die een leerling gedurende de opleiding moet verwerven. De beginsituatie en de accenten van de leraar bepalen welke de volgorde is waarin deze technieken aan bod komen.

Sommige competenties zijn op een bepaald moment verworven. Andere blijven tijdens de hele opleiding aan de academie in ontwikkeling. En die ontwikkeling heeft vier richtingen:

- kwaliteit: soepelheid, gemak, lenigheid, vingervlugheid, automatisatie, sierlijkheid en vlotheid;
- zelfstandigheid: onafhankelijkheid van ondersteuning en toenemende zelfsturing;
- complexiteit: moeilijkheidsgraad, veelheid;
- eigenheid: de eigen touch die een leerling aan een competentie kan geven.

SUGGESTIES

- Maak de lijst vaktechnische competenties met je vakgroep.
- Laat je inspireren door de voorbeelden van andere academies. Zie raamleerplandko.be
- Bepaal met je academie/ vakgroep of je de ruwe lijnen schetst dan wel of je meer gedetailleerd wil aangeven welke techniek op welk moment best aan bod komt. Weeg af of je een ruwe gemeenschappelijke volgtijdelijkheid wil inbouwen of dit open wil laten.
- Maak de lijst niet te uitgebreid. Tien technieken is een goed streefcijfer, iets meer of minder mag ook.
- Gebruik de oefening over de vaktechnische competenties als een sterk moment om grote lijnen op elkaar af te stemmen.

EVALUATOREN UITNODIGEN

Een leraar staat dicht bij zijn leerling. Een frisse blik is niet evident. Daarom is de feedback van een interne of externe collega een meerwaarde. Hij is een waardevolle adviseur bij een toonmoment. De leraar en leerling blijven eigenaar van het hele leerproces.

SUGGESTIES

- Kies voor evaluatoren die:
 - met de bril van de vijf rollen en de 20 artistieke competenties kijken;
 - aanvoelen welke feedback de leerling nu verder helpt;
 - feedback zorgvuldig/ zorgzaam verwoorden.
- Ontwikkel hulpinstrumenten die bijdragen tot het formuleren van voedende feedback: competentielijsten, kijkwijzers, richtvragen ...
- Vraag je jury om gericht of open te evalueren:
 - gericht: "Deze leerling werkte aan deze competentie. Geef vanuit deze focus feedback."
 - open: "Geef feedback op wat jou opvalt".
- Overweeg of een 'vakexpert' altijd een juiste evaluator is. Soms is een frisse blik van een andere expert nog interessanter.

KWALITEIT VAN DE EVALUATIE BEWAKEN

Evalueren is moeilijk. En evalueren in kunstonderwijs is misschien nog moeilijker. Daarom verdient de evaluatie in het DKO voortdurende aandacht en bijsturing.

Een evaluatie is kwaliteitsvol als ze valide, betrouwbaar, voedend en transparant is. Dat zijn algemeen geldende standaarden. Wij hertalen deze standaarden in 4 v's: Voortdurend, Veelzijdig, Voedend en Veeleisend. Vanuit de vier V's kan een academie een analyse maken en gericht in actie komen: Wat zit goed? Waar hebben we nog werk aan? Hoe pakken we dit aan?

SUGGESTIES

- Stel een toetsingscommissie samen die enkele keren per jaar samenkomt. Zo krijgt het thema evaluatie systematisch aandacht en bijsturing.
- Onderzoek de kwaliteit van de ingevulde evaluatiefiches. Geef je team tips om de fiches sterker te maken. Of geef hen een navorming feedback geven. Doe dat niet één keer, maar herhaal deze oefening.
- Nodig gericht jury's uit. Mensen die vertrouwd zijn met de concepten van dit leerplan. Kies voor jury's die met een rijke en genuanceerde woordenschat het verschil maken.
- Stel je evaluatiepraktijk in vraag aan de hand van bijvoorbeeld volgende onderzoeksvragen:
 - Is onze evaluatiepraktijk/ evaluatiefiche voedend?
 - Geven we feedback waar een leerling mee verder kan?
 - Baseren we onze vaststellingen op verschillende bronnen, momenten, juryleden?
 - Communiceren we voldoende transparant met ouders en leerlingen hoe en wat we evalueren? Lichten de leraren die evaluaties goed toe in de klas?
 - Zijn inspanning (om fiches in te vullen) en opbrengst (wat de leraar/ leerling eraan heeft) in balans?
- Onderzoek of er een logische verbinding is tussen vooropgestelde competenties en de evaluatie.
- Moedig leraren aan om ook tijdens het schooljaar *betekenisvolle momenten* te noteren en zo evaluatiefiches al invulling te geven. Want de lichtste inkt gaat langer mee dan het beste geheugen.

ANALYSE COMPETENTIES

Een analyse aan de hand van vragen kan een academie verder helpen om gericht in te zetten op een bepaald thema.

Enkele voorbeelden: In welke mate is een team met de 20 artistieke competenties bezig? Worden de artistieke competenties wel degelijk geëvalueerd?

Mogelijke blinde vlekken die opduiken na het beantwoorden van dit zelfonderzoek, zijn de uitdagingen voor de toekomst.

SUGGESTIES

- Laat leraren het document *screening artistieke competenties* (raamleerplandko.be) invullen.
- Analyseer waar de academie veel en weinig op inzet.
- Formuleer de artistieke competenties die weinig aan bod komen als een uitdaging.
- Zoek expertise in de eigen academie om de uitdaging op te pakken. Wie is al sterk met deze competentie bezig en wat kunnen we van hem/ haar leren?
- Het document *screening artistieke competenties* kan ook op het niveau van de leraar gebruikt worden als een zelfevaluatie-instrument dat leraren helpt om eigen blinde vlekken zichtbaar te maken.

LERAREN OVERLEG STIMULEREN

Dit leerplan daagt collega's, vak- en academieteams uit om met elkaar in overleg te gaan. Dat is een bewuste strategie die in het leerplan ingebouwd is: we zijn ervan overtuigd dat leraren-kunstenaars pas *eigenaar* worden van een concept als ze er zelf aan mogen meebouwen. Het is in de dialoog dat nieuwe dingen ontstaan en teams op elkaar afgestemd geraken.

SUGGESTIES

- Werk aan een schoolcultuur waar samen afstemmen en overleggen een deel van is.
- Leg op voorhand een resultaat of eindproduct vast waar je naartoe kan werken.
- Maak van lerarenoverleg systematische routines die ieder jaar herhaald worden.
- Stel een procesbegeleider aan die zorgt dat het overleg voldoende doelgericht blijft en dat er niet nodeloos afgedwaald wordt.
- Beschouw evaluatiemomenten als overlegmomenten waar niet enkel leerlingen maar ook leraren iets leren.

COLLEGIALE CONSULTATIE

Collegiale consultatie is een systematische aanpak, waarbij leraren een collega uitnodigen om in de klas te komen kijken. Na zo'n bezoek is er dan ruimte voor feedback.

SUGGESTIES

- Maak op voorhand afspraken: Waar wil je dat de collega naar kijkt?
- Leg een aantal uitgangspunten vast die samenwerken mogelijk maken: wederzijds respect, vertrouwen en veiligheid.
- Zorg als academie voor de heldere randvoorwaarden: bv een leraar mag x aantal lessen gebruiken voor collegiale consultatie.
- Voorzie voldoende tijd om na te bespreken.
- Het kan ook interessant zijn om een soortgenoot van buiten de eigen academie te vragen. Dat noemen we dan collegiale visitatie.

INTERVISIE

Iedere leraar woet wel met een bepaalde context, moeilijkheden, leervragen. Tijdens een intervisiebijeenkomst staat het leerproces van een leraar centraal. Een aantal collega's denken met de leraar mee, stellen vragen, bekijken het thema van op een afstand en geven suggesties.

SUGGESTIES

- Geef structuur aan je intervisie: Dat geeft houvast en maakt dat er stappen gezet worden:
 - start een intervisie met een concrete casus waaraan de leraar een leervraag koppelt;
 - geef de andere leraren de kans om vragen te stellen;
 - verzamel mogelijkheden, suggesties;
 - laat tenslotte de eigenaar formuleren wat hij geleerd heeft.
- Bied je leraren een cursus intervisie aan.

KENNISKRINGEN

Expertise vind je niet enkel in je eigen academie. Onderzoek wijst uit dat kenniskringen of leergemeenschappen over academies heen belangrijk zijn. Ze zorgen ervoor dat je niet in je eigen patronen blijft steken en je nieuwe ideeën kan blijven genereren. Zo werkt een academie aan samenwerkingsverbanden die het leren onderwijzen ten goede komen (referentiekader voor onderwijskwaliteit).

SUGGESTIES

- Organiseer kenniskringen voor een langere periode. Twee jaar is een ideale tijdsperiode. Je hebt dan ruimte om rustig op te starten en in de diepte te werken.
- Zorg bij de start voor een supervisor: iemand die leiding geeft aan het proces. Daarna kan een groep ook overgaan in een vorm van intervisie zonder begeleider.
- Kies voor een inspirerende plek om samen te komen.
- Leg samen heldere doelen vast.

LEERLIJNEN ONTWIKKELEN

In het verleden ontwikkelden leerplanmakers leerplannen waarin een (strikte) volgtijdelijk uitgeschreven werd. De laatste jaren zien we een verschuiving naar minder dwingende leerplannen.

We stellen vast dat het publiek op de academie steeds diverser wordt. *De* leerling bestaat niet meer. Soepel omgaan met complexe en veranderende contexten is meer dan ooit een onmisbare attitude van didactisch meesterschap.

Daarnaast zien we dat verschillende leraren verschillende leerplannen nodig hebben: sommige leraren willen vrijheid zodat ze een leertraject optimaal op maat van de leerling kunnen uitzetten. Andere leraren hebben nood aan concrete en gedetailleerde stappen en volgordes. Het is belangrijk om in een flexibel systeem beide insteken aan te spreken.

Leerkrachten nemen in complexe contexten weloverwogen beslissingen om leren op gang te brengen. We geloven dat leerkrachten geen slaafse volgers moeten zijn van leerlijnen die anderen voor hen geschreven hebben. Het is veel krachtiger dat ze actieve ontwikkelaars zijn die zich aan concrete contexten kunnen aanpassen.

Dat neemt niet weg dat leerkrachten inspiratie nodig hebben om leerlijnen uit te tekenen. Diverse voorbeelden stimuleren om zelf aan de slag te gaan.

De vakgroep is een andere inspiratiebron. In een dialoog met collega's worden relevante onderzoeksvragen opgepakt: Welke leerlijn past bij deze leerling? Wat wil ik wanneer aanbieden? Wanneer zou jij dat thema plaatsen? Hoe pak jij deze competentie aan? Welke alternatieven zien we?

Dit leerplan kiest bewust niet voor modelleerlijnen. Vaste en dwingende volgordes brengen het maatwerk in het gedrang. Dat betekent echter niet dat leerkrachten de vrijgeleide krijgen om helemaal hun eigen ding te doen. Op de eerste plaats zijn er de verplichte basiscompetenties en einddoelen die richting geven aan hun handelen. Daarnaast zullen ze in de vakgroep afspraken moeten maken. En tenslotte onderschrijven ze ook een inspanningsverplichting om alle leerlingen telkens weer naar de volgende zone van naaste ontwikkeling te begeleiden.

CONCEPT SCENARIO'S

Vanuit deze accenten kiest dit raamleerplan voor het concept *scenario's*. Mogelijke leerlijnen worden uitgeschreven in (toekomst)scenario's.

Scenario's kennen we van de film- en theaterwereld. Ze leggen vast wat er kan gebeuren. Maar ze nodigen ook uit om andere wegen te onderzoeken. Of om, als dat nodig is, je plan te veranderen. In dit laatste geval stimuleren ze ons om los te komen van vastgeroeste denkpatronen. *Scenario's* zijn plausibel, ze hebben een waarheidspotentie in zich. Maar het is ook nooit zeker dat de vooropgestelde bedoeling ook zo uitkomt. *Scenario's* zijn daarom zowel vast als beweeglijk.

Dit concept *scenario's* is ontwikkeld o.a. vanuit een voorzet van professor emeritus Roger Standaert. De krachtlijnen:

- de context van een leerling of groep vormt telkens het uitgangspunt. Leerlijnen worden uitgetekend vanuit een specifieke context. Niet de gemiddelde leerling maar een concrete leerling (een ijkpersoon, persona) is het uitgangspunt van een tijdlijn. Dat maakt het denkproces gemakkelijker;
- leerlijnen worden gevisualiseerd in een tijdlijn van links naar rechts. Lijnen geven ook aan hoe lang je aan een thema wil werken;
- de thema's in de leerlijnen kunnen van een verschillende orde zijn: artistieke competenties, leerdoelen, concrete technieken die aangeleerd worden, opdrachten, werkvormen...

We stelden tijdens eerste oefeningen met *scenario's* vast dat leerkrachten kunstonderwijs geprikkeld worden door een visuele en manuele aanpak. Leerlijnen schrijven we daarom niet uit in teksten maar in visuele lijnen die van links naar rechts de onderwerpen en competenties in de tijd zetten. Zo krijg je een globaal beeld, en worden verbindingen, relaties en details zichtbaar. Manueel betekent dat leraren de thema's letterlijk kunnen verschuiven. Gedachten kunnen dan zichtbaar gemaakt worden.

VOORBEELDEN

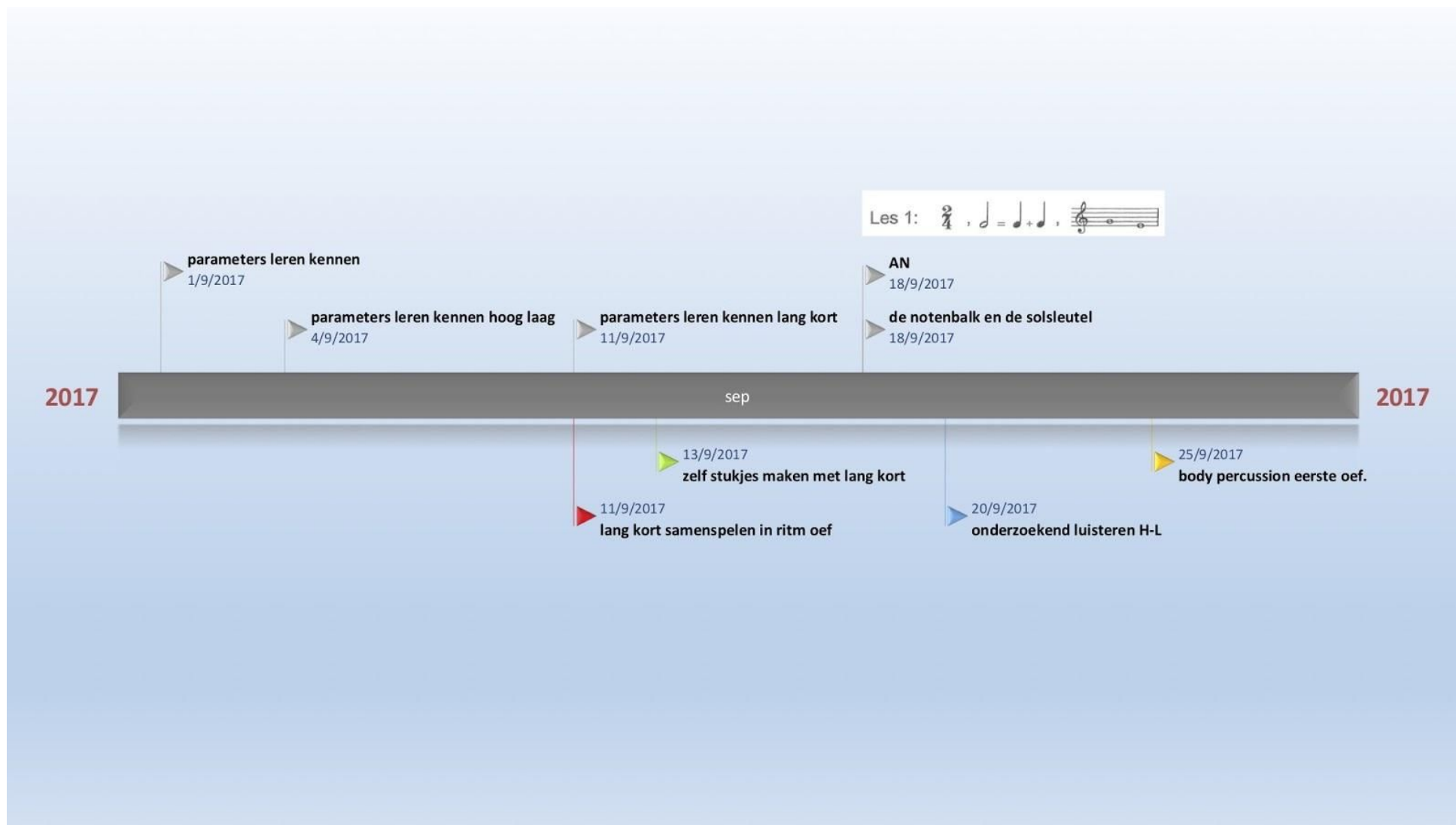
1. Een voorbeeld voor gitaar vanuit de ijkpersoon: Warre L. leerling gitaar
 - intelligent inzicht in muziek en partituren
 - van nature een grote zelfstandigheid
 - gemiddeld harde werker
 - verzorgd spel
 - mist kracht en virtuositeit. Zoekt dat vanuit zichzelf ook niet op
2. Een voorbeeld AMV L1.

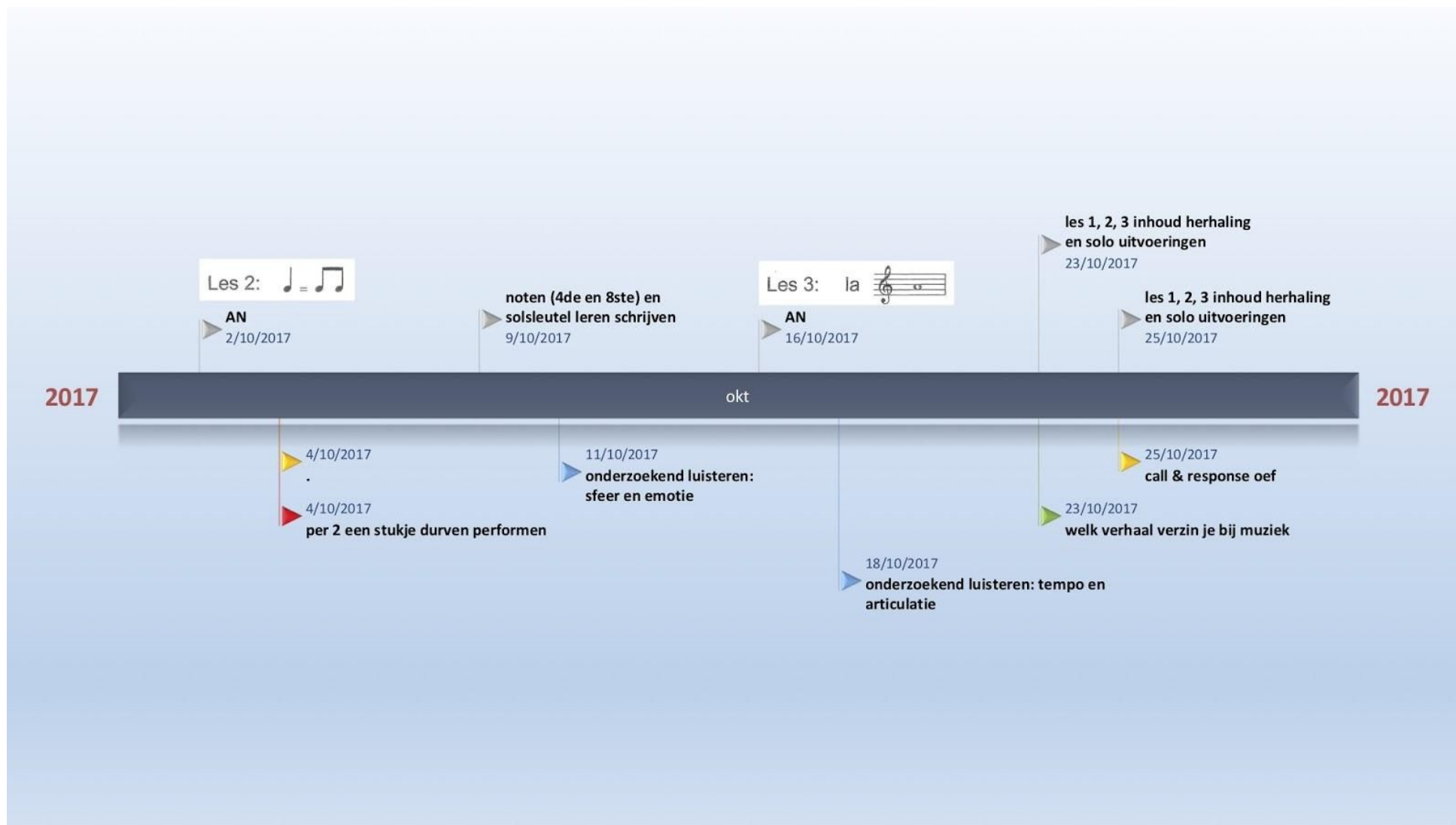
2de graad

3de graad

4de graad

Les 6: re , het herhalingsteken, ζ , *mf*

Les 4: do , Da Capo, Fine, *f*, *p*

AN
6/11/2017

AN
15/11/2017

2017

nov

2017

15/11/2017
concert van leerkrachten

22/11/2017
onderzoekend luisteren: dynamiek

20/11/2017
kinderrechtenrap

20/11/2017

Aan dit raamleerplan voegen we een aantal *scenario's* toe. Zij mogen nooit als definitieve leerlijn geïnterpreteerd worden. Het zijn inspirerende scenario's/ voorbeeldleerlijnen die kansen en opties zichtbaar maken en stimuleren om zelf aan de slag te gaan.

SUGGESTIES

- Zet je gegevens om in een softwareprogramma.
- Of kies voor een manuele/ visuele aanpak. Met kaarten in de kleur van de rollen kan je competenties/doelen in een volgtijdelijkheid leggen.
- Volgende stappen kunnen gezet worden:
 - beschrijf de context van de leerling/ groep. Vertrekken vanuit een concrete context maakt het denkwerk makkelijker;
 - maak collecties van competenties/ leerdoelen/ oefeningen waarop je wil inzetten. De artistieke competenties en de leerdoelen in dit raamleerplan zijn daarbij belangrijke bronnen;
 - zet de lijnen uit. Via eenvoudig schuiven en verplaatsen (manueel denken) kan de volgorde telkens aangepast worden;
 - documenteer de resultaten (bv met het programma...) en deel je bevindingen met de leerplanmakers: info@raamleerplandko.be